

Jurgita BLAŽYTĖ

Religinis lietuvių gyvenimas DP stovyklose 1945–1950 m.

Po II pasaulinio karo Vokietijoje atsidūrė apie 7 mln. svetimšalių, bėgusių nuo sovietinio teroro, atgabentų darbams ir kalintų nacių koncentracijos stovyklose. Apie 6 mln. svetimšalių po karo grįžo į savas šalis, tačiau Vokietijoje, Austrijoje ir Italijoje vis dar liko apie 1 mln. kitų šalių gyventojų, kurie negalėjo ir nesutiko grįžti į savus kraštus. Tai buvo 700 000 lenkų, 200 000 pabaltiečių, 100 000 jugoslavų, 100 000 Lenkijos žydų, 50 000 ukrainiečių ir kitų šalių gyventojų. Visiems šiems asmenims, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių paliko savo kraštus ir atsidūrė Vakaruose, buvo suteiktas DP vardas (angl. Displaced Persons).

Lietuviai DP stovyklose atsirado įvairiais keliais: vieni jų buvo išvežti darbams, antri – kaip politiniai kaliniai, tretieji – vokiečių paimiti į kariuomenę, ketvirtieji – evakuoti, penktieji – 1941 m. repatriacijos priedanga atvykę į Vokietiją, šeštieji – 1944 m., prasidėjus II Lietuvos sovietizacijai, dėl represijų grėsmės pasitraukę į Vakarų. Ši grupė buvo gausiausia – apie 60 tūkst. žmonių. Visi šie asmenys negalėjo grįžti į Lietuvą dėl sovietinio teroro pavojaus.

1945 m. gegužės – birželio mėn. Vokietijoje ir Austrijoje gyvenantys svetimšaliai

buvo pradėti telkti į stovyklas, paskirstytas į keturias okupacines zonas: anglų, amerikiečių, prancūzų ir rusų. Nors gyvenimo sąlygos nebuvo palankios nei moralinei, nei fizinei žmonių gerovei (didelis susigrūdimas gyvenamose patalpose, prastas maitinimas), tačiau DP stovyklos greitai virto kultūrinio, religinio bei organizacinio darbo židiniais.

Mark Wyman teigimu, DP stovyklų gyventojai, susidūrę su beviltiškumu ir bejėgiškumo samplaika, atsigrėžė į religiją¹. Tai, kad religija buvo itin svarbi, parodo ir faktas, jog DP stovyklose sparčiai kūrėsi bažnyčios. Jos dygo senose daržinėse ir barakuose, buvusiose susirinkimų salėse, mokyklose. Kaip pastebėjo Mark Wyman, lietuviai sužinojo, kad sąlygos grįžti į tėvynę yra labai menkos, tai dar labiau pagilino lietuvių religinio gyvenimo troškimą. Taigi bažnyčios tapo ne tik religinio susibūrimo vietomis, tačiau ir nacionalinio indentiteto susitelkimo vieta, jos tenkino tiek religinius, tiek tautinius poreikius².

Nepaisant to, jog religinis gyvenimas DP stovyklose atliko itin svarbų vaidmenį ir buvo neatsiejama išeivių egzistencijos dalis, Lietuvos istoriografijoje religiniai išeivių gyvenimo aspektai praktiškai nėra nagrinėti.

Yra pasirodę tik bendro pobūdžio darbai, o specializuotose studijose tųrinėtojų dėmesio lig šiol yra susilaukęs lietuvių DP kultūrinis gyvenimas³. Šiuose darbuose religinis gyvenimas yra paliestas labai nežymiai, dažnai tik tuo aspektu, kiek tai susiję su kultūrinio gyvenimo ypatybėmis.

Šio straipsnio tikslas – kuo smulkiau ir objektyviau nušviesti lietuvių katalikų religinį gyvenimą Vokietijos ir Austrijos DP stovyklose 1945–1950 m. Darbe bus bandoma nustatyti lietuvių sielovados tvarkytosios Tautinės Delegatūros veiklos ypatybes, atsižvelgiant į jos privalumus ir trūkumus; aptarti katalikiškosios akcijos veikimo gaires ir nusakyti, kokiais būdais ji buvo vykdoma; apžvelgti kunigų padėtį, pasauliečių religinio bei dorovinio gyvenimo ypatumus; pristatyti Bažnyčios požiūrį į religinio indiferentizmo judėjimus bei lietuvių pastoracijos pertvarkymo ypatybes.

Rašyti tik apie katalikus skatina tai, jog net 85,56 proc. lietuvių buvo šios konfesijos ir tik 11 proc. protestantų, 1,5 proc. stačiatikių, 0,7 proc. sentikių, 0,06 proc. įvairių sektų, 0,18 proc. ateistų⁴. Be to, šaltiniai daugiausia suteikia duomenų apie krikščionius katalikus, kaip apie vyraujančią konfesiją. DP stovyklos daugiausiai pasklido Vokietijoje ir Austrijoje, todėl straipsnyje bus apsiribota tik šiose 2 šalyse esančių lietuvių religiniu gyvenimu. 1945–1950 m. darbo chronologiniai rėmai apima laikotarpį, kai stovyklos buvo pradėtos telkti iki to laiko, kai jos praktiškai išsisklaidė, prasidėjus masinei emigracijai.

Rašant straipsnį naudoti įvairūs šaltiniai: periodinė spauda (leidiniai: *Žiburiai*, *Aidai*, *Ateitis*, *Naujasis gyvenimas*, *Draugas*, *Auka*), archyviniai fondai, sukaupti Broniaus Kviklio ir saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centre (toliau VDU ISC), archyvinė medžiaga iš Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvo (toliau ALKA)⁵ ir asmeninio Snieguolės Jurskytės archyvo⁶. Taip pat naudoti publikuoti šaltiniai, atsiminimai⁷,

autorės interviu metodu surinkti prisiminimai (Monsinjoro Vytauto Kazlausko, Juozo Kojelio, Snieguolės Jurskytės-Akstinienės) bei popiežiaus Pijaus XII enciklikos *Exsul Familia Nazarethana*.

Straipsnyje vartojamos sąvokos:

Pastoracija – ganytojinė tarnyba žmonių vienybei su Dievu grįsti, palaikyti ir plėtoti. *Misijos* – Katalikų bažnyčioje keletą dienų trunkantys renginiai (pamaldos, pamokslai, bendra išpažintis ir komunija), turintys sustiprinti tikinčiųjų religingumą. *Rekolekcijos* – katalikų religinės pratybos, kuriose siekiama sustiprinti jų dalyvių religingumą. Jų metu sakomi pamokslai, rengiamos pamaldos, teikiami Eucharistijos ir Atgailos sakramentai.

Institucinė lietuvių religinio gyvenimo santvarka

Tautinė Delegatūra, tautinės dekanijos ir parapijos

Popiežius Pijus XII savo enciklikose *Exsul Familia Nazarethana*, išleistose 1952 m. rugpjūčio 1 d. išsakė Bažnyčios požiūrį į emigrantus. Nors šios enciklikos buvo paskelbtos vėliau nei gyvavo DP stovyklos Vokietijoje ir Austrijoje, tačiau šioje popiežiaus apaštališkojoje konstitucijoje buvo apžvelgta Bažnyčios pozicija emigrantų atžvilgiu istorinėje perspektyvoje. Popiežius enciklikose pažymėjo, jog visais laikais „Motina Bažnyčia“ rūpinosi skurstančiais ir kenčiančiais, netekusiais namų, artimųjų. Kalbėdamas apie DP stovyklų gyvavimo laikotarpį, popiežius pabrėžė, jog tam, kad emigrantų padėtis būtų pagerinta, 1948 m. įsteigta Nacionalinė Katalikų Gerovės Konferencija (National Catholic Welfare Conference). Jos užduotis buvo gauti kitų organizacijų paramą tam, jog visos surinktos lėšos būtų skirtos emigrantams, kurie skursta svetimose šalyse dėl karo atneštų padarinių. Lietuviams, kaip teigiama

enciklikose, palankumas buvo parodytas tuomet, kai įsteigta Šv. Kazimiero kolegija pabėgėliams vyskupams.⁸ Taigi popiežius Pijus XII enciklikose deklaravo teigiamą nusistatymą emigrantų atžvilgiu, pabrėžė, jog Bažnyčia yra palanki žmonėms, netekusiems namų ir turintiems dėl to gyventi svetimose šalyse, bei teigė noriai besirūpinanti emigrantų dvasinio gyvenimo sutvarkymu.

Nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos Vatikanas iš eilės suruošė tris misijas į Vokietiją DP religinio gyvenimo reikalais – ištirti išeivių reiliginę padėtį. 1945 m. trečioji misija susidėjo iš jai vadovaujančio arkivyskupo Carl Chiarlo, jo sekretorių ir kiekvienos tautybės pabėgėliams katalikams skirto atskiro atstovo. Savo atstovą turėjo lietuviai, lenkai, ukrainiečiai, italai, rumunai, jugoslaviai, slovakai ir vengrai. Lietuvių atstovu Šv. Sostas buvo paskyręs kun. dr. Viktorą Pavalkį, kuriam pavedė taip pat rūpintis latvių ir estų katalikų reikalais⁹.

V. Pavalkiui buvo iškelti uždaviniai:

1. Aplankyti bent kai kurias vietas, kur yra lietuvių, latvių, estų katalikų, susipažinti su šių tautų pabėgėlių būkle.
2. Informuoti tikinčiuosius, kad popiežius sudarys jiems visas reikiamas sąlygas religinėms pareigoms gimtajame krašte įprastu būdu atlikti.
3. Suregistruoti ir užtikrinti kultui reikalingus reikmenis: altorėlius, bažnytinius rūbus ir kt., jei patiems pabėgėliams jų įsigijimas būtų per sunkus.
4. Sužinoti lietuvių, latvių ir estų tikinčiųjų pageidavimus, kuriuos jie norėtų pareikšti popiežiui ir pranešti, kad Šv. Tėvas savo ruožtu pasiryžęs juos vykdyti, kiek tai leis jo galimybės bei laiko sąlygos.
5. Susipažinti su lietuvių, latvių, estų bažnytinio gyvenimo nuo vokiečių dvasinės valdžios atskyrimo galimybėmis.
6. Taip pat perduoti popiežiaus sveikinimus ir palaiminimą, o kai kam suteikti ir materialinę pagalbą¹⁰.

Aplankęs vienuolikoje Vokietijos stovyklų gyvenusius lietuvius, latvius ir estus, V. Pavalkis išvyko į Frankfurtą, kai kuriais klausimais pasitarti su ten pasilikusiu misijos vadovu Carlo Chiarlo. Vėliau surinkti duomenys buvo perduoti Popiežiui.¹¹ Trečiosios misijos rezultatas ir buvo Tautinio Delegato, Kauno Arkikatedros Bazilikos Kapitulos Kanauninko Felikso Kapočiaus, paskyrimas lietuvių religiniams ir doroviniams reikalams Vokietijoje ir Austrijoje tvarkyti. Savo įgaliojimus Tautinis Delegatas gavo Apaštala Sosto III Misijos Vokietijoje Pirmininko Arkivyskupo Carlo Chiarlo 1946 m. sausio mėn. 18 d. raštu Nr. 213¹².

Reikėtų pastebėti, kad Tautinis Delegatas nebuvo pasirinktas iš vyskupų, tačiau savo įgaliojimus gavo vyskupo ordinaro teisėmis. Ši padėtis F. Kapočių įgalino teikti Sutvirtinimo Sakramentą, klausyti išpažinčių visoje Vokietijoje ir Austrijoje, teikti popiežišką palaiminimą ir kt.¹³ Kaip teigė L. Tulaba savo atsiminimuose, Šv. Sosto apsisprendimą į Tautinio Delegato vietą paskirti ne vyskupą, o kunigą nulėmė taktiniai motyvai. Trečiajai misijai vadovavo C. Chiarlo, tačiau tikroji valdžia ir įtaka priklausė Tėvui Zeiger, buvusiam Germanicum Kolegijos rektoriui, pagal tautybę – vokiečiui. Taigi remiantis jo patarimu buvo apsispręsta tautiniais delegatais skirti kunigus, o ne vyskopus, kad šie nesudarytų tam tikrų sunkumų vietiniams vokiečių vyskupams¹⁴.

Tautinis lietuvių Delegatas savo pareigas pradėjo eiti 1946 m. sausio 25 d. F. Kapočius religiniam ir tautiniam lietuvių gyvenimui tvarkyti suorganizavo Tautinę Delegatūrą, savo bendradarbiais pasikviesdamas kun. Joną Avižą (iš Kauno arkivyskupijos) kancelerio pareigoms, kun. Dr. Joną Gutauską (iš Panevėžio vyskupijos) religinio auklėjimo reikalams, kun. Stasį Ylą (iš Kauno arkivyskupijos) pastoracijos ir religinės spaudos reikalams, kun. Antaną Šidlauską (iš Kauno arkivyskupijos) teisės patarėjo pareigoms, kun. Dr. Juozą Vaišnorą katalikiškosios akcijos reikalams,

kun. Simoną Morkūną (iš Kauno arkivyskupijos) ekonomikos reikalams. Visi šie asmenys gyveno vienuose namuose, kur buvo įrengta koplyčia, gyvenamosios patalpos ir kambariai raštinės darbui. Namo priežiūra ir patarnavimas buvo patikėtas seselėms Kotrynietėms¹⁵.

Tautinis Delegatas Vokietijoje ir Austrijoje gyvenančius lietuvius padalino į dešimt sričių, vadinamų tautinėmis dekanijomis, ir joms vadovauti paskyrė kunigus, vadinamus tautiniais dekanais. Tautinės dekanijos ir jų vadovai buvo: Švėzvice-Holšteine, vadovavo kun. Viktoras Dabušis, Žemutinėje Saksonijoje – kun. Jonas Kardauskas, Vestfalijoje – prel. Ignas Starkus, Grobhesene – kun. Zenonas Gelažius, Viurtemberge – kun. Pijus Karalius, Aukštutiniame Pfalce ir Žemutinėje Bavarijoje – kun. Albinas Spurgis, Mainfrankene – kun. Dr. Vincentas Endriūnas, Oberbajene – kun. Jurgis Paransevičius, Prancūzų zonoje – kun. Jonas Petrėnas (nuo 1948 12 09 kun. Stasys Vasiukevičius), Austrijoje – kun. Dr. Petras Bačinskas¹⁶.

Tautinių dekanų pareigos buvo prižiūrėti savo srityse vykstančią pastoraciją, šaukti savo srities kunigų pasitarimus religiniais ir doroviniaisi tikinčiųjų reikalais, kas trys mėnesiai pranešti Tautiniam Delegatui apie savo srities religinį ir dorovinį gyvenimą¹⁷.

Lietuvių kolonijas ir stovyklas Tautinis Delegatas suorganizavo parapijų forma. Parapijoms buvo paskirti kapelionai ir jų pagalbininkai. Kolonijų kapelionų pareigos buvo pasirūpinti visais jiems pavestų lietuvių katalikų religiniais ir doroviniaisi reikalais, kas tris mėnesius daryti pranešimus savo tautiniam dekanui apie jiems pavestų tikinčiųjų religinę ir dorovinę būklę, vesti aktų ir metrių knygas, savo kolonijos ribose tuokti pavestus lietuvius tikinčiuosius. Tuokti buvo leidžiama tuomet, kai abu ar vienas iš su-tuoktinių buvo lietuviai. Parapijose, kur tik buvo įmanoma, leista įkurti savas koplyčias, taip pat buvo įsteigti bažnytiniai komitetai, atgaivintos bažnytinės brolijos¹⁸.

Tautinių lietuviškųjų parapijų iki 1948 m. pabaigos Vokietijoje buvo 191, Austrijoje – 7. Jas tvarkė, religiniais patarnavimais rūpinosi 87 stovyklų kapelionai ir 32 jų pagalbininkai. Savas koplyčias turėjo 65 proc. stovyklų. Kitos naudojos vokiečių katalikų bažnyčiomis. Savos lietuvių koplyčios buvo įrengtos pačių žmonių, dirbant ir aukojant lėšas. Koplyčios įkurtos buvusiose arklidėse, kareivinių pastogėse, autogaražuose ir sporto salėse. Visos koplyčios buvo aprūpintos altoriais, kryžiais, šventais paveikslais, daugiausia pieštais lietuvių dailininkų, liturginiais drabužiais, indais ir knygomis, muzikiniais instrumentais, kai kur net vargonais. Beveik kiekviena parapija turėjo ir savo bažnytinį chorą¹⁹.

Tautinės Delegatūros veiklos ypatybės

Tautinės Delegatūros veiklos spektras buvo išties platus. Jai ne tik reikėjo tvarkyti lietuvių reiliginį gyvenimą, bet ir rūpintis specifinėmis sąlygomis gyvenančių žmonių tautišku mo išlaikymu, buities sąlygų gerinimu. Todėl nagrinėjant Tautinės Delegatūros veiklą negalima apsiriboti vien tik religiniu aspektu. Norint pateikti tikrą Tautinės Delegatūros veiklos vaizdą, reikėtų į jos veiklą pažvelgti religiniu, tautiniu ir visuomeniniu atžvilgiu.

Religiniu atžvilgiu Delegatūros veikla apėmė tiek katalikiškosios akcijos atgaivinimą tremtyje, tiek surengtas kunigų studijų dienas, dekanų suvažiavimus, bažnytinės muzikos studijų dienas, religinio ir dorovinio turinio knygų leidybą. Jau 1946 m. rudenį imta atgaivinti katalikiškoji akcija tremtyje. Tautinis Delegatas F. Kapočius pastoraciniu laišku, išleistu 1946 m. rugsėjo 29 d., nubrėžė katalikiškosios akcijos gaires²⁰. Katalikiškosios akcijos veiklą aptarti buvo organizuojami suvažiavimai, kaip antai Šeinfeldė (1946 m. spalio 23–14 d.), kur buvo svarstomi katalikų akcijos tremtyje organizavimo klausimai, rengtos paskaitos ir referatai apie parapijos reikšmę katalikiškajai akcijai, jau-

nimo, vaikų, moterų ir vyrų įsitraukimą į akcijos veiklą, taip pat Tautinės Delegatūros įsteigtos šalpos organizacijos Carito veiklą parapijoje ir kt.²¹. Suvažiavimai buvo organizuoti ir Tiubingene, Szėdorfe.

Tautinė Delegatūra organizavo kunigų studijų dienas. Čia reikėtų paminėti kunigų studijų dienas Hanau, vykusias 1946 m. birželio 4–6 dienomis. Kunigai buvo sukviesti aptarti naujas sąlygas pastoracijai ir naują juridinę bažnytinio gyvenimo santvarką. Studijų dienų programa apėmė keturias pagrindines problemas: kunigo gyvenimo, pastoracijos, šeimos, auklėjimo. Studijų dienose dalyvavo 162 kunigai²².

Taip pat ypatingai reikšmingos buvo 1946 m. rugpjūčio 27–29 d. Fuldoje suorganizuotos aukštesniųjų mokyklų kunigų kapelionų studijų dienos. Studijų dienose dalyvavo 40 kunigų kapelionų ir keli katalikai pedagogai. Šios studijų dienos pasižymėjo gyvomis ir gausiomis diskusijomis, parodė, kad dalyvavusieji išties domėjosi svarstomais klausimais. Kun. Leonardo Gižinsko reportaže kaip ypatingai teigiamas rieškinys buvo įvardytas diskusijų korektiškumas. Autorius pasidžiaugė, kad jos buvo pakylėtos į aukštesnį lygmenį – nebuvo pykčio dėl nuomonių skirtingumo, nesiekta paniekinti oponento nuomonės, demonstruoti savo išmanymo, suvokta, kad diskusijos – tai būdas bendromis pastangomis surasti tiesą²³.

Pastoracijos, jaunimo reikalai, jų organizacijų veikimas, spaudos, katalikiškosios akcijos ir emigracijos klausimai buvo apsvarstyti 1948 m. sausio 14–15 d. Kircheime prie Teko Tautinio Delegato būstinėje įvykusio visų trijų Vokietijos zonų dekanų suvažiavime. Buvo nutarta sutelkti katalikiškosios spaudos platintojus, suaugusiems išleisti vieną bendrą maldaknygę, plėsti karikatyvinę veiklą²⁴.

Tautinė Delegatūra rūpinosi bažnytinės muzikos reikalais. Kun. Kazimiero Senkaus iniciatyva, Tautinei Delegatūrai pritariant, buvo suorganizuotos bažnytinės muzikos studijų

dienos Rėgensburge 1946 m. lapkričio 20–22 d. Į studijų dienas atvyko bažnytinės muzikos atstovai: kompozitoriai, chorų dirigentai, solistai, instrumentalistai, vargonininkai, taip pat ir muzikos mėgėjai. Suvažiavime buvo atkreiptas didelis dėmesys į bažnytinės muzikos nuostatus, chorų pagerinimo ir paruošimo klausimą, bendrą visos bažnyčios giedojimą²⁵.

Taip pat Tautinis Delegatas F. Kapočius surengė rugpjūčio 20 d. bažnytinės muzikos koncertą Kemptene Marijos Dangaus Žengimo šventės garbei. Koncertas įvyko šv. Lauryno bažnyčioje, kuris ir vainikavo minėtą šventę²⁶.

Tautinė Delegatūra užsiėmė religinio ir dorovinio turinio knygų leidyba. Tam reikalui buvo suorganizuotas spaudos skyrius, kuriam vadovavo kun. St. Yla. Šio skyriaus produkcija daugiausiai buvo nukreipta į kunigus, šeimą ir jaunimą. Kunigų dvasiniam veiklumui žadinti ir jų pastoracijai padėti buvo leidžiamas sielovados žurnalas „Auka“, aktualiems šeimos klausimams nagrinėti buvo išleistos penkios brošiūros, tačiau daugiausia knygų buvo skirta jaunimui. Jiems buvo leidžiami vadovėliai ir religinio bei dorovinio turinio darbai. Kaip vieną iš tokių leidinių būtų galima paminėti „Lyčių problemą“, kuriame buvo svarstyti lyčių skirtumai bei dieviškasis lyčių pagrindas²⁷. Taip pat reikėtų paminėti leidinį „Dorovė“, kuriame buvo svarstyta dorumo esmė, pagrindai ir vykdymas, dorovinės pareigos Dievui, tokios kaip: tikėjimas, meilė, supratimas, malda, šventadienio šventimas, pasninkas, šventųjų garbinimas²⁸. Iš viso Tautinės Delegatūros spaudos skyrius išleido 24 leidinius²⁹.

Tautinis Delegatas 1946 m. rugpjūčio mėn. 24 d. bendraraščiu nr. 5 atgaivino bažnytinės brolijas, iš kurių galima būtų paminėti Gyvojo Rožančiaus, Maldos Apaštalavimo, Tretininkų, Vyrų Apaštalavimo, Šv. Jėzaus Širdies garbinimo, Šv. Marijos Fatimoje garbinimo. Gausiausias buvo Gyvojo Rožančiaus ir Maldos Apaštalavimo bažnytinės brolijos, jų būreliai buvo kiekvienoje lietuviškoje stovykloje³⁰.

Žvelgiant į Tautinės Delegatūros veiklą visuomeniniu atžvilgiu, visų pirma reikėtų atkreipti dėmesį į jos santykius su jaunimu. F. Kapočius daug dėmesio skyrė jaunimo organizacijoms – skautams ir ateitininkams. Tautinis Delegatas aktyviai lankydavosi ateitininkų renginiuose ir susitikimuose, dalyvaudavo kaip garbės svečias, sakydavo sveikinimo, padėkos kalbas.

Tarp aplankyto ateitininkų organizacijos renginių ir susitikimų buvo moksleivių ateitininkų Reino konferencija, vykusį 1947 m. gegužės 20–22 d.³¹, ateitininkų sendraugių sąjungos suvažiavimas Augsburgėje 1948 m. balandžio 11–12 d.³², studentų ateitininkų Hohenšvangene stovykla 1948 m. kovo 7 d.³³, Augsburgio ateitininkų šventė 1947 m. spalio 18–19 d.³⁴, studentų ateitininkų šventė Miunchene 1947 m. lapkričio 29 d.³⁵, ateitininkų šventė Švabijos Gmuinde 1949 m. vasario 16 d.³⁶, ateitininkų studijų dienos Sēhaufe 1947 m. rugpjūčio 16–24 d.³⁷, moksleivių ateitininkų šventė Švabijos Gmiunde 1948 m. gegužės 16–17 d.³⁸, studentų ateitininkų studijų savaitė ir metinė konferencija Garmiše 1949 m. vasario 20–kovo 1 d.³⁹, studentų ateitininkų žiemos stovykla Garmiše 1949 m. vasario 23–kovo 2 d.⁴⁰, ateitininkų sendraugių suvažiavimas Augsburgėje 1947 m. sausio 25–26 d.⁴¹

Tautinis Delegatas rūpinosi ir kita jaunimo organizacija – skautais. Kai organizacija buvo atkurama išeivijoje, F. Kapočius ėmėsi iniciatyvos, jog ji gautų religinį auklėjimą. Tam į skautų programą buvo įtraukti atitinkami paragrafai, visiems skautų padaliniams paskirti kapelionai⁴².

Kalbant apie Tautinės Delegatūros veiklą tautiniu atžvilgiu, reikėtų pastebėti, kad ji net ir religiniuose darbuose stengėsi pabrėžti lietuviškumą. Šiam reikalui Tautinis Delegatas kvietė kunigus organizuoti metų laikotarpyje šv. Mišių Auką už tėvynę, kuri turėjo prasidėti ir pasibaigti Marijos Ėmimo Į Dangų švente.⁴³ Taip pat popiežiaus minėjimą buvo stengtasi jungti su Lietuva – popiežiaus Pi-

jaus XII vainikavimo metinių sukakties proga išleistos pastoracinės instrukcijos priede buvo išryškinta popiežiaus pagalba Lietuvai įvairiais laikotarpiais ir tokiu būdu buvo priminta Lietuvos praeitis.⁴⁴ Specialiais pastoraciniais laiškais buvo paminėtos valstybinės šventės: vasario 16 dienos proga išleistas pastoracinis laiškas, kuriame žadinta lietuvių tautinė savimonė, akcentuota, kad lietuvių tauta nepalūžo, nors „[...] kentėjo Vokietijos koncentracijos stovyklose ir tebekenčia Sibiro dykumose.“⁴⁵ Taip pat pastoracinis laiškas buvo išleistas ir Lietuvos Nepriklausomybės 30 metų sukakties proga.

Tautinis Delegatas su bendradarbiais paruošė ir išleido 6 pastoracinius laiškus, kurie buvo skirti visiems tikintiesiems ir kunigų skaitomi bažnyčiose. Pastoraciniai laišakai lietė katalikiškąją akciją (1946 09 26), tautines šventes ir valstybinio Lietuvos gyvenimo įvertinimą religiniu atžvilgiu (1947 02 16 ir 1948 02 16), Marijos garbinimą (1946 05 05), šeimos klausimus (1947 06 20), Kalėdų šventę (1948 11 20). Taip pat buvo išleista 15 pastoracinių instrukcijų, kurios buvo skirtos kunigams – duodavo nurodymus, kaip turi būti laikomos mišios švenčių metu, tokių kaip: Kristaus Karaliaus, Kalėdų, Pijaus XII vainikavimo, Nepriklausomybės, Šv. Kazimiero ir kt. Prie šių instrukcijų būdavo pridėta medžiaga, skirta šventės pamokslui. Leisti ir bendraraščiai, kurie buvo skirti kunigams ir talpino informaciją apie bažnytinę lietuvių stovyklų administraciją, sakramentų teikimą, pastoracijos tvarkymą ir kitus administracinius dalykus. Tautinė Delegatūra darydavo pranešimus apie savo veiklą ir siųsdavo juos Popiežiaus Misijos Centrui Kronberge. Tokių pranešimų buvo nusiųsta – 12. Taip pat Tautinė Delegatūra paruošė ir išleido 33525 įvairių raštų⁴⁶.

Tautinė Delegatūra buvo palankiai įvertinta popiežiaus. Jau 1946 m. rugsėjo 10 d. laišku buvo pranešta apie popiežiaus pritarimą Tautinio Delegato sumanymams ir jau atliktiems darbams⁴⁷. Tautinio Delegato dar-

bas teigiamo popiežiaus įvertinimo susilaukė po vienerių veiklos metų⁴⁸.

Nors Tautinės Delegatūros veikla buvo produktyvi ir itin plataus spektro, tačiau ji turėjo ir specifinių trūkumų bei kliūčių, kurios neleido įvykdyti kai kurių sumanymų. Dar 1946 m. Delegatūra buvo suprojektavusi lietuviškąją seminariją, kad besiruošiantiems tapti kunigais lietuviams nereikėtų vargti vokiškose seminarijose, kur auklėjimo dvasia buvo svetima lietuviams. Seminarijos projekto įgyvendinti nepavyko. Katalikiškosios akcijos darbas buvo pradėtas pavėluotai – idėja buvo išsakyta ir programos projektas paruoštas 1946 m. rudenį, tačiau paskelbtas tik 1947 m. vasarą. Maldos dienos už Lietuvą visame pasaulyje nepavyko suorganizuoti, nors tūkstančiai tikinčiųjų parašų popiežiui ir buvo įteikti. Taip pat nebuvo sėkminga ir Tautinės Delegatūros įkurta Katalikiškos Akcijos Caritas organizacija⁴⁹.

Kaip pastebėjo J. Gudonis, pagrindinė kliūtis, dėl kurios pasireiškė Tautinės Delegatūros nesėkmės, buvo lietuvių vyskupų ir Delegatūros nesutarimas. Tremtinių dvasiniais reikalais rūpintis buvo paskirtas Tautinis Delegatas, tačiau greta veikė ir vyskupai. Tokiu būdu religinių, kultūrinių bei karikatyvinių reikalų aprūpinimas buvo suskilęs. Pavyzdžiui, vyskupai įsteigė Caritas Lituana organizaciją, o Tautinė Delegatūra – Katalikiškos Akcijos Caritą, vyskupai skelbė tikintiesiems ganytojinius laiškus, Delegatūra – pastoracinius, vyskupai turėjo savo fondą kultūriniais reikalams (spaudai ir organizacijoms), Delegatūra – savo, vyskupai lankė stovyklas ir Sutvirtinimo Sakramentą teikė vienių kunigų kvietimu, Delegatas – kitų⁵⁰.

Tiek Tautinė Delegatūra, tiek vyskupai buvo veikiami dviejų skirtingų politinių srovių: Delegatūra – Lietuvių Fronto, vyskupai – Krikščionių demokratų. Šių abiejų pusių įsipainiojimas į priešiškas politines jėgas sąlygojo jų nesutarimą religinėje plotmėje. L. Tulaba (palaikė vyskupus ir krikščionis de-

mokratus) savo atsiminimuose ir A. Maceina (pagrindinis Lietuvių Fronto ideologas) laiškuose prel. P. Jurui svarstė Lietuvių Fronto ir krikščionių demokratų, o kartu ir Delegatūros bei vyskupų nesutarimų peripetijas. L. Tulaba pažymėjo, kad F. Kapočius artimais patarėjais pasikvietė J. Ambrazevičių, dr. J. Grinių, dr. J. Girnių, dr. A. Maceiną, dr. Z. Ivinskį, dr. A. Damušį, kurie atstovavo Lietuvių Frontą.⁵¹ A. Maceina plėtojo nepasaulėžiūrinės politikos idėją, kurios nei Tulaba, nei vyskupai nesuprato, įtarė ją esant toli nuo bažnyčios mokymo. L. Tulaba, Kan. Z. Ignatavičiaus ir vysk. P. Būčio paskatintas, nusiuntė pranešimą apie nepasaulėžiūrinę politiką Šv. Sostui ir netrukus susilaukė audringos reakcijos visuomenėje: „Tokiu būdu Vokietijoje tuojau pasklido gandas, kad aš skundžiau Vatikanui Delegatūrą, o ypač apkaltinau prof. A. Maceiną dėl jo skelbiamos „eretiškos“ nepasaulėžiūrinės politikos.“⁵² L. Tulaba buvo įsitikinęs, kad skundais užsiiminėjo Tautinė Delegatūra: „Lankydamasis Romoje kan. F. Kapočius atsiveždavo ir Vatikano Valstybės Sekretariatui įteikė keletą raštų, kurie buvo daugiau negu skundai: buvo pikti kaltinimai asmenims, siekiant juos kompromituoti Šv. Sosto aktyse“⁵³.

Tuo tarpu A. Maceina savo 1949 01 18 laiške prel. P. Jurui reiškė apmaudą, kad jo nepasaulėžiūrinė politika buvo traktuojama kaip eretiška, Delegatūros veikla nevertinta ir visais būdais trukdoma: „Deja, ištisa eilė kitų katalikų, pirmiausia senesnės kartos veikėjų, stojo prieš Delegatūrą [...] buvę ir esą krikščionys demokratai palaikė vyskupus, visokiomis kalbomis kenkė delegato darbui [...] Tuo būdu įvyko nelaimingas katalikų persiskyrimas, deja, pažadintas ne kurių nors „jaunųjų reformatorių“, bet pačių aukščiausių Bažnyčios vadų [...]“⁵⁴

Z. Ivinskis savo 1947 10 12 laiške kunigui Juozui Prunskiui kaip galimą konflikto priežastį iškėlė „Caritas Lithuana“ istoriją: „Kelis ilgus laiškus, pav., užimtų toji nelaimingoji „Caritas Lithuana“ istorija. Mes laiku atkreipėme dėme-

sį į ten esančias negeroves. Bet tai buvo tik blogai suprasta. O negerovės dar labiau išaugo.⁵⁵

A. Maceinos 1949 01 18 laiške buvo detaliai papasakota „Caritas Lithuana“ istorija, apie kurią savo laiške kalbėjo ir Z. Ivinskis. Anot laiško autoriaus, „Caritas Lithuana“ [...] buvo įkurta arkiv. Skvirecko iniciatyva 1945 m. spalio 9 dieną. [...] Jos uždavinys buvo pergabenti iš Šveicarijos siunčiamas tremtiniams pašalpas ir jas padalinti. Bet jau 1946 metų pavasarį pasklido gandai, kad du valdybos nariai: kun. Kazlauskas ir kun. Mankeliūnas verčiasi spekuliacija.⁵⁶ Kaip teigė A. Maceina, jis pats apie tai pranešė vysk. Brizgiui, kuris buvo faktinis Caritas globėjas, paskui buvo kreiptasi į vyskupą Padolskį, tačiau jokio atgarsio nebuvo sulaukta. Laiško autorius jau minėtam laiške reiškė pasipiktinimą tokia „Caritas Lithuana“ veikla ir tuo, kad vyskupai nesiėmė priemonių šiai veiklai užkirsti: „Mūsų visokie įspėjimai ir įtikinėjimai vysk. Brizgio (žodžiu ir laiškais) nuėjo niekais. [...] Tuo būdu mūsų jau anksčiau užsitraukta nemalonė buvo dar labiau sustiprinta.⁵⁷

Tai, kad tarp Tautinės Delegatūros ir vyskupų bei taip pat tarp Lietuvių Fronto ir krikščionių demokratų kildavo nesutarimų, pasakoja amžininkas Juozas Kojelis. Pasak jo, Tautinė Delegatūra su vyskupais nesutarė, tai turėjo politinį atspalvį. Vyskupai buvo kartu su krikščionim demokratais, o Lietuvių Frontas – Maceina, Ivinskis, Damašis, Brazaitis – artimi su Delegatūra. Aš priklausiau Lietuvių Frontui. Vyskupai buvo nepatenkinti, jog Tautinė Delegatūra tiesiogiai ne jiems priklausė, o Vatikanui. Vyskupai stengėsi išvengti atvirų konfliktų, tačiau priešprieša vis tiek pasireiškėdavo. Krikščionys Demokratai labai konservatyvūs, o mes pasisakėm už tai, kad žmogus savo gyvenimu turi rodyti krikščioniškus idealus, o ne vien prieš visuomenę geras būti. Pavyzdžiui, mūsų sambūriui asmuo, ir neteisėtoje moterystėje gyvenantis, galėjo priklausyti⁵⁸.

Jo pasakojimą patvirtina ir kitas pateikėjas – Vytautas Kazlauskas. Pasak jo, Vokietijoje buvo 3 vyskupai: Kauno arkivyskupas Juozapas Skvireckas, jo pagalbininkas vyskupas Vincentas Brizgys ir Vilkaviškio vyskupas Vincentas Padolskis. Tautiniu Delegatu buvo paskirtas Feliksas Kapočius, nes, kaip manoma, Vatikanas reiškė priekaištų vyskupams dėl pasitraukimo iš Lietuvos. Politikoj ir sielovadoj gal kokio nedidelio skilimo būta. Lietuvių Frontas daugiau palaikė Tautinę Delegatūrą, o krikščionys demokratai daugiau vyskupus. O dėl tų nesutarimų, tai didelių konfliktų ten nebuvo, vyskupai gal laikėsi daugiau rezervuoti, tačiau atvirai konfliktuoti negalėjo, juk Tautinis Delegatas buvo Vatikano paskirtas. Sielovados darbuose vyravo pakankamas sutarimas, nes tiek vyskupai, tiek Delegatas stovyklas lankė ir Sutvirtinimo Sakramentus teikė. O kas dėl politikos, žinot, čia daugiau buvo kartų konfliktas. Krikščionys demokratai daugiau ortodoksiški, frontininkai turėjo naujų idėjų, buvo pažangesni, bet abi pusės vedė krikščionišką katalikišką kryptį⁵⁹.

Taigi abu pateikėjai pasisakė buvus nesutarimų tarp Tautinės Delegatūros ir vyskupų bei tarp krikščionių demokratų ir Lietuvių Fronto.

Katalikiškoji akcija

Katalikiškosios akcijos esmė

Katalikiškoji akcija – tai katalikų pasauliečių apaštalavimas, vadovaujamas Romos katalikų bažnytinės hierarchijos. Šį terminą pirmas panaudojo popiežius Pijus IX, kiek aiškiau šios sąvokos esmė buvo išsakyta kai kuriose popiežius Pijaus X enciklikose, tačiau katalikiškosios akcijos gaires pirmas nubrėžė Pijus XI, kuris yra vadinamas katalikiškosios akcijos popiežiumi. Katalikiškoji akcija turi specifines žymes: 1 – Veiksmas arba darbas atliekamas pasauliečių. Katalikų bažnyčios nariai

yra dvasininkai ir pasauliečiai. Dvasininkais vadinami tie, kurie yra gavę tonsūrą (šventimų laipsnis), visi kiti yra laikomi pasauliečiais. 2 – Organizuotas veikimas. Katalikiškajai akcijai vadovauja dvasininkai – kontroliuoja veikimą, tačiau veikdami aktyvūs nariai yra tik pasauliečiai. Jei pasauliečiai veikia, remiantis savo iniciatyva, tuomet jie nėra katalikiškosios akcijos nariai, nors jų veikla ir atitinka krikščioniškus principus. 3 – Apaštališkasis veiksmas. Katalikiškoji akcija siekia laimėti sielas. Tai gali įvykti dvejopu būdu: laimėti tas, kurios Kristaus dar nepažino, arba tas, kurios Kristaus išsižadėjo. 4 – Darbas, kuris yra atliktas vyskupo pavedimu. Šią žymę geriausiai apibūdina popiežius Pijus XI – katalikiškoji akcija turi priklausyti nuo hierarchijos, reikšdama sūnišką prisirišimą ir klusnumą vyskupui ir popiežiui, o per juos pačiam Kristui.⁶⁰

Lietuvių katalikiškosios akcijos organizavimas

1946 m. gegužės 15 d. buvo sudaryta komisija, kurios uždavinys – sušaukti suvažiavimą, skirtą katalikiškosios akcijos reikalams apsvarstyti. Svarstant, kokia kryptimi turėtų būti atkurta katalikiškoji akcija išėivijoje, buvo kreiptasi į vyskopus ir Tautinį Delegatą. Rugsėjo 10 d. Miunchene vyskupai dr. Brizgys ir dr. Padolskis kartu su Tautiniu Delegatu F. Kapočiumi sutarė dėl pagrindinių akcijos atkūrimo punktų, pasisakė už suvažiavimo organizavimą, kuriame turėjo būti išspręstos akcijos organizavimo problemos. Toks suvažiavimas įvyko Noifene rugsėjo 23–25 d. Jame ir buvo nustatyta akcijos pagrindine baze laikyti parapiją⁶¹.

Po šio suvažiavimo Tautinis Delegatas 1946 m. rugsėjo mėn. 29 d. dėl katalikiškosios akcijos parašė pastoracinį laišką, kuriame išdėstė tiek katalikiškosios akcijos prasmę, tiek jos pobūdį lietuvių bendruomenėje, paaiškino, kodėl buvo verta parapiją padaryti katalikiškosios akcijos centru. Laiške taip pat pabrėžiama, kad katalikiškoji akcija sėkmin-

gai gyvavo ir Lietuvoje, bet jos darbų centras buvo organizacijos, tačiau jau atkurta katalikiškoji akcija išėivijoje pasirinko kitą atramos tašką – parapijas.⁶² F. Kapočius aiškino, kodėl toks pasirinkimas buvo naudingas. Jo žodžiais tariant, Lietuvoje, kai katalikiškosios akcijos centras buvo organizacijos, neorganizuoti katalikai joms nepriklausė, taigi liko neištraukti į katalikiškosios akcijos darbus. Antra priežastis, kodėl parapija, F. Kapočiaus nuomone, turėjo tapti katalikiškosios akcijos centru išėivijoje, buvo organizacijų sugriuvimas: „Karas sugriovė jų centrus, išsklaidė jų narius, gyvenimo sąlygos nutolo nuo jų statutų“⁶³. Parapija, Tautinio Delegato manymu, tiko būti katalikiškosios akcijos centru dar ir todėl, jog parapijos bendruomenė apėmė skirtingus žmonių sluoksnius tiek profesijos, tiek psichologinių ir socialinių ypatybių prasme⁶⁴.

Parapijos vaidmuo katalikiškojoje akcijoje

Nustačius katalikiškosios akcijos veiklos centrą, iškilo būtinybė sudaryti ir patvirtinti katalikiškosios akcijos statutą. Statutas buvo svarstytas ir derintas trijuose suvažiavimuose: 1946 m. Šeinfelde spalio 23–24 d., Tiubingene ir Zėdorse spalio 29–30 d., Cėvene lapkričio 6–7 d. Nors katalikiškosios akcijos statutas buvo persvarstytas visuose trijuose suvažiavimuose, tačiau galutinis variantas buvo paliktas priimti Tautiniam Delegatui. 1947 m. sausio mėn. pradžioje, patvirtinus galutinį statuto variantą, jis buvo nusiųstas lietuviams vyskupams, kad šie susipažintų su statutu ir padarytų savas pastabas⁶⁵.

Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statute, patvirtintame Tautinio Delegato 1947 m. liepos mėn. 25 d., buvo reglamentuota katalikiškosios akcijos uždaviniai ir priemonės. Akcijos uždaviniai buvo numatyti tokie: stiprinti krikščioniškąjį susipratimą, kelti liturginę dvasią, gaivinti krikščioniškus papročius šeimoje, mokykloje ir visame tremtinių gyvenime, organizuoti ir teikti materi-

alinę bei moralinę pagalbą skurstantiems ir kenčiantiems, kelti ir ugdyti viešąją dorovę. Priemonės šiems tikslams pasiekti buvo numatytos: spauda, susirinkimai, konferencijos, studijų dienos, paskaitos, minėjimai, parengimai. Statute buvo nurodyta katalikiškosios akcijos apimtis. Pagal Statutą katalikiškosios akcijos darbe dalyvavo kiekvienas sąmoningas ir praktikuojantis katalikas, organizacijos, kurių tikslai ir priemonės sutapo su apaštalinio tikslais ir priemonėmis. Organizacijų tinkamumą katalikiškosios akcijos tikslams sprendė Tautinis Delegatas. Katalikiškosios akcijos centru tapo parapija⁶⁶.

Katalikiškosios akcijos vadovybę pagal Statutą sudarė Tautinis Delegatas, kaip vyriausias katalikiškosios akcijos vadovas, Akcijos centras, parapijų komitetai, akcijos branduoliai, kurie buvo paskirti katalikiškosios akcijos darbams vadovauti ir vykdyti. Studijų centrui buvo pavesta tirti ir studijuoti katalikiškosios akcijos problemas.

Akcijos centrą sudarė Tautinis Delegatas, pirmininkas, vicepirmininkas, sekretorius ir vadovai, paskirti atskiroms veiklos sritims. Akcijos centro uždaviniai buvo vadovauti visai lietuvių tremtinių katalikiškajai akcijai, ruošti jai medžiagą, organizuoti studijų dienas, duoti nurodymus parapijų komitetams ir spręsti kitus praktinius katalikiškosios akcijos reikalus. Taip pat atskiros katalikiškosios akcijos sritys buvo pavestos tvarkyti sekcijoms ar komisijoms, kurioms vadovavo Akcijos centro nariai. Atskiros lietuvių tremtinių gyvenamos Vokietijos zonos ir atskiri kraštai galėjo turėti savus centrinius komitetus, kurių kandidatus rinko tų zonų ar kraštų suvažiavimai, o tvirtino Tautinis Delegatas⁶⁷.

Katalikiškosios akcijos centro pirmininko pareigoms buvo paskirtas prof. A. Vasiliauskas, jam išvykus į JAV – adv. A. Repšys. Vice – pirmininku tapo prof. dr. J. Grinius, sekretoriumi – pradžioje kun. V. Paulauskas, vėliau kun. dr. A. Baltinis. Centro būstinė buvo įsteigta Švabijos Gmiunde⁶⁸.

Studijų centrui pagal Statutą vadovavo Tautinio Delegato išrinktas prezidiumas, sudarytas iš pirmininko, vicepirmininko ir sekretoriaus. Studijų centras veikė pagal prezidiumo priimtą ir Tautinio Delegato patvirtintą statutą. Studijų centras tyrė ir studijavo tiek bendruosius katalikiškosios akcijos klausimus, tiek susijusius su lietuvių tremtinių gyvenimu. Pastariesiems buvo teikiama pirmenybė. Studijų centrui klausimus teikė Tautinis Delegatas, paties Studijų centro nariai, Akcijos centras, parapijų komitetai ir atskiri katalikiškosios akcijos veikėjai. Savo studijų išvadas Studijų centras pateikė lietuviams vyskupams, Tautiniam Delegatui ir Akcijos centrui⁶⁹.

Katalikiškosios akcijos studijų centrą sudarė pirmininkas – prof. S. Sužiedėlis, vicepirmininkas – P. Maldeikis, sekretorius – kun. L. Jankauskas. Centro būstinė įsikūrė Hanau⁷⁰.

Katalikiškosios akcijos darbams parapijoje vadovauti ir juos vykdyti buvo paskirtas parapijos Komitetas, sudarytas iš 3–7 narių. Klebono sukviestas parapijos susirinkimas rinko parapijos komiteto pirmininką ir sekretorių. Kitus komiteto narius, skirtus specialioms katalikiškosios akcijos darbo sritims, kvietė parapijos komiteto pirmininkas, susitaręs su klebonu. Klebonas, išklausęs parapijos komiteto nuomonės, galėjo komiteto narį atleisti, jeigu jo žodžiai ir darbai nesiderintų su Katalikų bažnyčios mokslu⁷¹.

Pagal Statutą katalikiškosios akcijos darbus atskirose parapijose vykdė Akcijos branduoliai (buvo suprantami kaip maži žmonių kolektyvai, sudaryti iš krikščioniškai mąstančių ir veikiančių asmenų⁷²). Akcijos branduolius sudarė parapijos komitetas, susitaręs su klebonu, o jiems vadovavo atskiri parapijos komiteto nariai. Akcijos branduolių veikla apėmė visus parapijiečius: vaikus, jaunimą, moteris ir vyrus. Pagrindinis Akcijos branduolių uždavinys buvo įtraukti visus į sąmoningą katalikiškąjį gyvenimą⁷³.

Kiek ši katalikiškosios akcijos programa veikė praktiškai, pasakyti sunku, nes net

pačios Tautinės Delegatūros leidinių suvestinėse šiuo klausimu pasirodydavo vos vienas kitas pranešimas, kurie gali padėti rekonstruoti realų katalikiškosios akcijos veikimą.

Katalikiškosios akcijos centras 1948 m. pirmą vasario savaitę paskyrė kovai su girtavimu. Taip pat Studijų centrui pasiūlius ir pateikus pagrindinius programos punktus, Akcijos centras išleido parapijos akcijos komitetams instrukciją šv. Kazimiero šventės proga, kurioje buvo pabrėžta Lietuvos ryšys su Vakaraais ir Katalikų bažnyčia, išplėtota mintis, jog jaunimas šv. Kazimierą turėtų laikyti savo Globėju⁷⁴.

Studijų centras per tris mėnesius po Statuto patvirtinimo datos surengė tris posėdžius. Pirmajame buvo pasiskirstyta pareigomis ir sudaryta komisija Studijų centro Statutui paruošti, antrajame Statutas svarstytas ir priimtas, trečiasis posėdis buvo paskirtas bendradarbių trūkumo problemai svarstyti. Kaip teigiama pranešime, dėl blogo susisiekimo tarp stovyklų buvo sunku sutelkti darbuotojus ir problema trukdė Studijų centro darbui. Taigi pavyko tik pavesti vaikams, jaunimui, moterims ir vyrams suorganizuoti advento sekmadienio programas⁷⁵.

Katalikiškosios akcijos centro Prezidiumas išleido Bendrąją Katalikiškosios Akcijos Darbų Programą Parapijoje, kur buvo rekomenduotos katalikiškosios akcijos veiklos kryptys vaikų, jaunimo, vyrų, moterų akcijos branduoliams ir bendrai visiems parapijos nariams. Parapijiečiams rekomenduota ruošti krikščioniškas paskaitas, kursus, įvykių ir asmenų minėjimus, aktyviai dalyvauti sakramentų apeigose, skaityti ir platinti katalikišką spaudą, literatūrą, dalyvauti misijose, rekolekcijose, klausyti pamokslų, prisidėti prie parapijos bibliotekos įsteigimo, dalyvauti bažnytiniame giedojime, organizuoti procesijas, lankyti pamaldas, atgaivinti krikščioniškus papročius šeimose, puošti gyvenamąsias ir visuomenines patalpas kryžiais, šventais paveikslais, kviesti pažįstamus į

mišias, įspėti aplinkinius apie ydas ir agituoti jų atsakyti, palaikyti draugiškus santykius su kitų konfesijų nariais, organizuoti labdarą. Numatyta atskirų akcijos branduolių veikla ne itin skyrėsi nuo visiems parapijos nariams rekomenduotos, tik buvo atsižvelgta į dalyvių amžių, veiklos galimybes⁷⁶.

Tautinės Delegatūros leidinyje „Auka“ pasirodė pranešimai, kad vaikų ir moterų akcijos branduoliai plėtojo savo veiklą. Vaikai buvo suburti mišioms, rengė religinės krypties susirinkimus, o moterys ruošė aktualių problemų svarstymus⁷⁷. Moterų sekcijos vadovybė rengė leidinį, skirtą Motinos dienos progai, kuriame analizuoti motinos–moters klausimai⁷⁸. Jaunimas suorganizavo šv. Kazimiero šventę⁷⁹, o konkrečiai Mergaičių sekcijos vadovybė mergaičių branduoliams siūlė nagrinėti tokias temas: mergaitės uždaviniai išėivijoje, jaunimo pareigos tautai, jaunimo elgesys, mergaičių darbštumas privačiame ir visuomeniniame gyvenime, mergaičių dorovinis ir religinis gyvenimas. Vyrų sekcijos vadovybė Naujųjų metų proga kreipėsi į katalikiškosios akcijos parapijų komitetus ir kvietė į moralinio atsinaujinimo akciją⁸⁰.

Parapijos bedruomenės žmonės bendrai suorganizavo tris katalikiškosios akcijos programą atitinkančius darbus. Lietuviai maldininkai vyko į vokiečių šventąją vietą Altotlinge, kuri įvyko 1947 m. rugsėjo 8 d. ir kurioje dalyvavo 3500 lietuvių. Buvo suorganizuota maldų akcija už tėvynę, kur žmonės pasižadėjo išklaudyti 231651 mišias, priimti 77177 komunijas, sukalbėti 206975 rožančius, apeiti 8569 kryžiaus kelius ir sukalbėti 920729 įvairias maldas. Popiežiui Pijui XII buvo įteiktas prašymas dėl maldos už Lietuvą paskelbimo pasaulio bažnyčiose, kuri pasirašė 20000 tikinčiųjų. Religinio gyvenimo reikalams bažnyčiose lietuviai per pora metų (1946, 1947 m.) suaukojo 511742 RM. Pinigai buvo skirti bažnyčioms įrengti, kunigams išlaikyti, Tautinei Delegatūrai remti, našlaičiams šelpti⁸¹.

Organizacijų vaidmuo katalikiškose akcijose

Nors katalikiškosios akcijos veiklos centru išėivijoje tapo parapija, tačiau organizacijos, kaip katalikiškosios akcijos vykdytojos, neliko nuošaly. To meto visuomenėje pasirodavo straipsnių, kurie propagavo katalikiškosios akcijos organizacijas, taip siekdami į katalikiškosios akcijos veiklą prisitraukti kuo daugiau asmenų.

Į katalikiškosios akcijos veiklą buvo įtrauktos skautų ir ateitininkų organizacijos, kurios veikė ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, išėivijoje jos buvo tik atkurtos. Ateitininkų organizacija buvo atkurta 1945 m. rugšėjo 8 d., o skautų – 1945 m. vasarą⁸².

To meto visuomenėje buvo plačiai svarstyta apie tai, koks turėtų būti ateitininkas. Organizacijos žurnale „Ateitis“ ne kartą buvo skelbti organizacijos nuostatai, nurodytos ateitininkų pareigos, svarstyta organizacijos pobūdis. Ateitininkas buvo suprantamas kaip kovotojas už Dievo karalystės įkūrimą žemėje, kaip pavyzdingas katalikas, besilaukantis Bažnyčios mokslo, kaip Lietuvos patriotas, vykdamas plačią kultūrinę veiklą⁸³.

Tautinės Delegatūros leidinyje „Auka“ ateitininkų organizacijos darbai katalikiškose akcijose buvo palankiai įvertinti: „Nežiūrint tačiau žiaurių sąlygų, moksleiviai ateitininkai doriniu religiniu atžvilgiu stovi pirmose jaunimo eilėse“⁸⁴. Padėką už aktyvią katalikiškosios akcijos veiklą išreiškė ir kan. F. Kapočius: „Dėkoju Jūsų brangiems vadams ir Jums už daugiariopą pagalbą Katalikiškoje Akcijoje ir kviečiu visuomet gyventi ir jausti su Bažnyčia, kuriai yra patikėtas sielų vadovavimas ir jų išganymas.“⁸⁵

Aktyvią ateitininkų veiklą katalikiškoje akcijoje liudija pranešimai to meto spaudoje. Ateitininkai organizuodavo rinkliavų rinkimus, kurie buvo skirti sušelpiti asmenis, negalėjusius išvykti iš Vokietijos. Kaip teigiama pranešime, seneliai, ligoti asmenys,

daugiavaikės šeimos negalėjo emigruoti iš Vokietijos ir Austrijos ir todėl prarado galiomybę susikurti stabilesnę ir geresnę gyvenimą⁸⁶. Kalėdų švenčių proga Dypholce ateitininkų kuopos valdyba kartu su moksleiviais ateitininkais suruošė maisto rinkliavą, kad padėtų sanatorijose esantiems lietuviams ligoniams. Prie akcijos taip pat prisidėjo JAV buvę kuopos nariai, kurie atsiuntė siuntinėlius su maistu⁸⁷. Kalėdų proga taip pat buvo užsiimta rinkliava TBC (tuberkuliozė) ligoniams remti, buvo renkami tiek pinigai, tiek maisto paketai⁸⁸. Kaip aiškėja iš pranešimo, ateitininkų organizacijos Centro Valdyba vienu svarbiausių uždavinių laikė studentų šalpos organizavimą. Ypatingai sunki padėtis buvo TBC sergančių studentų, kurie 1950 m. jau nebegavo Tarptautinės Pabėgėlių Organizacijos (IRO) paramos⁸⁹.

Ateitininkų veikla neapsiribojo vien tik šalpos rinkimu katalikiškose akcijose. Jie organizavo susikaupimo valandėles, pavyzdžiui, Hanau moksleiviai ateitininkai kas penktadienį visiems gyventojams ruošė tokio pobūdžio programas stovyklos kopyčioje. Tokių valandėlių tikslas buvo pagyvinti pamaldumą, įvedus visų tikinčiųjų dalyvavimą maldose ir giesmėse. Dalyviams buvo dalijami spausdinti maldų ir giesmių tekstai. Ateitininkai sendraugiai organizavo ir rečitatyvines mišias, kaip pavyzdžiui, Šeinfeldė, kur buvo praktikuojamas mažai kam tarp lietuvių žinomas mišių klausymo būdas, kur visi dalyviai bendrai kalbėdavo atitinkamas mišių maldas. Jau minėtas ateitininkų būrelis rinkdavosi aiškintus mišių tekstus ir susipažinti su pačia mišių prasme. Pasižymėjo ir studentai ateitininkai, vienoje Miuncheno bažnyčioje suorganizavę tarptautinio rožinio pamaldas, kuriose kiekvienos tautybės dalyviai savo kalba kalbėjo atskirą rožinio paslaptį ir po to giedojo tautinę – religinę giesmę. Iš penkių tautybių katalikų studentų lietuviams teko rožinį pradėti ir sugiedoti „Marija Marija“. Ateitininkai ruošė kursus, stovyklas, studijų

dienas. Kursai, stovyklos ir studijų dienos paprastai prasidėdavo pamaldomis, mišios buvo laikomos ir susirinkimų metu. Ateitininkų susirinkimų metu buvo nagrinėjamos su katalikiškąja akcija susijusios problemos, kaip antai studentų ateitininkų žiemos stovykla Garmiše, kuri vyko 1949 m. vasario 23–kovo 2 d., buvo skirta šeimos ir katalikiškosios akcijos problemoms nagrinėti. Buvo parengtas paskaitų ciklas. Šeimos problemoms nagrinėti buvo skirta paskaitos: prof. dr. Maceinos – „Šeimos laimė ir jos tragika“, kun. dr. J. Vaišnora „Krikščioniškosios santuokos pagrindai“, kun. V. Pikturnos „Mišrių šeimų problema“. Katalikiškosios akcijos problemos buvo nagrinėjamos paskaitose: St. Ylos „Naujieji katalikiški sąjūdžiai V. Europoje“, „Lietuviškųjų tradicijų išlaikymas išėivijoje“⁹⁰.

Kaip jau minėta, Tautinė Delegatūra rūpinosi religinio auklėjimo suteikimu atsikūrusiai skautų organizacijai išėivijoje. Tautinis Delegatas paskyrė dvasinę skautų vadovybę, kurią sudarė trys vyriausieji dvasios vadai ir 36 tuntų kapelionai. Vyriausioju dvasios vadu tapo dr. J. Vaišnora, kuris išleido 1946 m. spalio 10 d. religinę skautų ugdymo programą⁹¹. Skautų berniukų dvasios vadas buvo kun. Vaclovas Paulauskas (nuo 1948 m. pabaigos – kun. Viktoras Dabušis), skaučių mergaičių dvasios vadu – kan. Povilas Juknevičius⁹². Skautų statusas buvo papildytas paragrafais, kurie išreiškė šios organizacijos religinę kryptį. Statute buvo reikalaujama, kad skautų sąjungai nepriklausytų tokie asmenys, kurių pažiūros ar gyvenimas kenkia religiniam jaunimo auklėjimui, kad visi skautų vienetai turėtų dvasios vadus, skiriamus bažnytinės vyriausybės, kad šie nustatytų religinio auklėjimo programą, prižiūrėtų jos vykdymą ir turėtų lemiamą žodį religinio bei dorinio gyvenimo klausimais⁹³.

Nors to meto spaudoje ir buvo gėrimasi skautų darbais katalikiškoje akcijoje, pavyzdžiui, tokį pasigėrėjimą išreiškė Paryžiaus šv. Liudviko kunigų seminarijos profesorius

ir katalikų skautų dvasios vadas Paul Hartmann, atvykęs tuomet, kai lietuviai skautai įrėngė tautinį lietuvišką kryžių⁹⁴. Tačiau iš kitų to meto pranešimų galima spręsti, kad problemų skautų organizacijoj būta. J. Gudonio teigimu, dvasios vadai ir pasaulietiniai skautų vadai tarpusavyje nesutarė, nes kai kurie skautų vadai nenorėjo, kad į organizaciją ateitų religinė dvasia. Jie tylomis skleidė priešiškas religijai idėjas, boikotavo kapelionus. Siekiant išspręsti šias problemas, asmenys, kurių gyvenimas nesiderino su religija, buvo šalinami iš organizacijos. Tačiau net ir tokios drastiškos priemonės liko be rezultatų⁹⁵.

Apie skautų vadų ir kapelionų konfliktus pasisakė pateikėja Snieguolė Jurskytė, nurodžiusi, jog nesutarimai tarp skautų vadų ir kapelionų nebuvo masinis reiškinys, greičiau tik pavieniai atvejai. „Mums, skautams, buvo paskirti kapelionai. Mūsų kapelionas kunigas Budvytis labai gerai atliko savo pareigas, buvo sportiškas, griežtas. Kai vykdavo stovyklos, tai prieš jų pradžią visada būdavo laikomos mišios. Vakaraus prie laužo su kapeliono pagalba rengėm religinius pokalbius. Tai nebuvo Biblijos skaitymas ir analizavimas, buvo siekta prisitaikyti prie to, kas mums buvo aktualu. Taigi prie laužo kėlėm dorovės klausimus, svarstėm Dievo pažinimą, santykį su Juo. Konfliktų tarp kapelionų ir vadų gal ir pasitaikydavo, bet mes šito ne labai jautėm, tik gal buvom girdėję kokį vieną kitą atvejį. Tai prikalusė grynai nuo asmeniškumų, juk gal kai kurie vadai ir netikintys buvo. Vieni iš jų gebėjo toleruoti religiją organizacijoj, o kiti dėl tolerancijos trūkumo – ne. Dar tam tikrą vaidmenį vaidino žmonių gebėjimas sutarti, nes jei konfliktuot asmuo mėgsta, tai jis barsis ne tik su kapelionu. Mes, kaip sakiau, su kapelionu puikiai bendravom ir jokio nepasitenkinimo nebuvo.“⁹⁶

Siekiant išsiaiškinti jaunimo organizacijų efektyvumą katalikiškosiose akcijose, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, jog tarp skautų ir ateitininkų būta tam tikros įtampos, tai galė-

jo trikdyti jų veiklą. Iš moksleivių ateitininkų sąjungos centro valdybos 1945 12 01 Moksleivių Ateitininkų Sąjungos instrukcijos aiškėja, jog tuo metu nutarta skautų organizacijos požiūriu laikyti rezervuoti, tačiau taip pat pažymėta, jog su skautais reikia bendradarbiauti, kad jų sambūriuose būtų ugdoma religinė nuotaika.⁹⁷ Taigi ateitininkai manė skautus esant nestiprių religinių pažiūrų. Kaip pastebėjo L. Saldukas, kadangi skautų organizacija buvo nelietuviškos kilmės, ji nesuabsoliutino religijos savo veikloje, neteikė pirmenybės kuriai nors iš religijų, nes kitaip būtų praradusi savo visuotinumą. Tačiau, autorius teigimu, šią organizaciją galima būtų laikyti artima religinei dėl pakankamai svarbios religijai skiriamos vietos. Pagrindinius skautų prioritetus nusako šūkis: „Dievui, tėvynei ir artimui.“⁹⁸ Pažvelgus į specialiai skautams skirtą leidinį, galima aptikti daug punktų, iš skautų reikalaujančių vykdyti tokią veiklą, kuri atitinka krikščioniškus principus ir puikiai dera su katalikiškosios akcijos nuostatais. Kaip antai, leidinyje skatinama daryti gerus darbus, siekiant „tarnauti“ kitiems žmonėms ir iš asmenybės pašalinti egoizmą. „Tarnavimas“ kitiems žmonėms suprantamas kaip vykdymas Dievo valios⁹⁹.

Iš 1946 m. spalio 14 d. Moksleivių Ateitininkų Sąjungos Vokietijoje Centro Valdybos instrukcijos aiškėja, jog nusiteikimas skautų atžvilgiu buvo sušvelnėjęs. Minėta instrukcija skelbia: „Lietuvių mokyklinio jaunimo, susispietusio Lietuvių skautų ir Moksleivių Ateitininkų Sąjungos uždaviniai labai artimi, išugdyti savo narius sveikomis ir vertingomis asmenybėmis, reikalingomis Lietuvos atstatomajam darbui ir vaisingai jos kultūrinės pažangos kūrybai šviesesnei ateičiai. Nors tie uždaviniai kiekvienos Sąjungos siekiami skirtingomis priemonėmis bei metodais, tačiau uždavinių artumas sudaro tvirtą pagrindą abiem Sąjungoms bendradarbiauti, draugiškai talkinti ir viena antrai nuoširdžiai padėti [...]“¹⁰⁰

Taigi teisiniame lygmenyje buvo stengtasi įtvirtinti nekonfliktiškus santykius tarp skautų ir ateitininkų. Kaip šie įstatai veikė praktiškai, pasakyti sunku, bet sprendžiant iš vėlesnių pranešimų šių dviejų organizacijų santykiuose būta bendradarbiavimo. Iš „Ateities“ federacijos visuotino atstovų 1948 m. kovo 2–5 d. suvažiavimo Hohensšvangau aiškėja, jog skautai ir ateitininkai kartu paminėjo Kristaus Karaliaus šventę ir surengė Užgavėnes, kartu rinko piniginę pašalpą¹⁰¹.

Taip pat ir amžininkai tarp skautų ir ateitininkų didelių konfliktų neįžvelgė, skautus traktavo kaip religinio pobūdžio organizaciją, nenutolusią nuo krikščioniškųjų principų. V. Kazlauskas pasakojo, kad skautai religijai buvo tikrai neabejingi. Organizacijos šūkis: „Dievui, tėvynei ir artimui.“ Jiems buvo paskirti kapelionai, taigi skautai visomis išgalėmis buvo patraukti į religinę kryptį. Skautai su ateitininkais nekonfliktavo, nebuvo reikalo, juk abi organizacijos vykdė krikščionišką veiklą. Na, tiesa, skautai buvo nekonfesinis sambūris, o ateitininkai tikri katalikai, tačiau esminių problemų tai nesudarė. Gyvenant tokiom sąlygom ne ginčai rūpėjo, o prasminga veikla¹⁰².

Antrosios pateikėjos pasakojimas taip pat liudija skautų ir ateitininkų santykius buvus nekonfliktiškus. „Kai tik susitelkėm į stovyklas, mokytojai, tėvai pradėjo rūpintis, kaip gyvenimą kuo labiau praturtinti įvairia veikla. Jaunuoliai buvo pradėti telkti į organizacijas. Aš priklausiau skautams. Kartais pasigirdavo kalbų, jog mes esam bedieviai, kad nesilaikom religinių principų. Tačiau mes, kaip ir ateitininkai, buvom religinė organizacija, šūkis juk „Dievui, tėvynei, artimui“. Manau, jog tuos gandus, kad esam nuo Dievo nutolę, koks vienas asmuo paskleisdavo, kartais pareplikuodavo, bet dėmesio į tai kreipti nebuvo verta. Patys ateitininkai nusistatę prieš mus tikrai nebuvo, mano draugai buvo ir skautai, ir ateitininkai“¹⁰³.

Taigi abu pateikėjai pasisakė, jog tarp skautų ir ateitininkų konfliktų nebūdavo, o

jei kartais ir kildavo nesusipratimų, tai būdavo pavieniai atvejai, kurių nederėtų laikyti ateitininkų priešiško skautams išraiška.

Lietuvių kunigų padėtis

Išsamiai apžvelgti kunigų skaičiaus kitimą Vokietijoje ir Austrijoje trukdo duomenų trūkumas. Remiantis esamomis suvestinėmis galima konstatuoti, jog 1946 m. Vokietijoje buvo 227 kunigai.¹⁰⁴ 1947 m. – 209 kunigai Vokietijoje ir Austrijoje kartu paėmus, kurių pasiskirstymas atrodė taip: amerikiečių zonoje buvo 130, iš kurių 89 buvo dirbantys, 41 nedirbantis, anglų zonoje – 50 kunigų, iš kurių 43 dirbantys, 7 nedirbantis, prancūzų zonoje – 19 kunigų, iš kurių 13 dirbantys, 6 nedirbantis, Austrijoje – 10 kunigų, iš kurių 7 dirbantys, 3 nedirbantis. Vienam dirbančiam kunigui tuo metu teko amerikiečių zonoje 330 tikinčiųjų, anglų zonoje – 330, prancūzų zonoje – 146, Austrijoje – 184.¹⁰⁵ 1948 m. Vokietijoje buvo 154 kunigai, iš kurių iki 1948 m. pabaigos 5 mirė ir 56 emigravo, Austrijoje – 8.¹⁰⁶ Nėra duomenų, kaip kito tolimesnis kunigų skaičius, tačiau galima daryti prielaidą, jog dėl didėjančios emigracijos mažėjo.

Kalbant apie kunigų gyvenimo sąlygas atskirose zonose, iš 1947 m. suvestinių aiškėja, jog anglų zonoje kunigų darbas UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) pareigūnų buvo vertinamas palankiai. Beveik visi kunigai už darbą gavo atlyginimus. Vietiniai stovyklų komitetai parūpindavo kunigams atskirus kambarius. Taip pat buvo leista įsigyti automobilį ir padėta apsirūpinti benzinu. Amerikiečių zonoje retas kunigas gaudavo už savo darbą atlyginimą, nes UNRRA pareigūnų jie buvo traktuojami kaip nedirbantys. Vietiniai komitetai nesistengdavo parūpinti atskirus kambarius. Prancūzų zonoje kunigų padėtis materialine prasme buvo pati blogiausia, atlyginimai nebuvo mokami¹⁰⁷.

1945 m. Miunchene prel. Šaulys pradėjo organizuoti Lietuvių Katalikų Kunigų Sąjungą, kuri

buvo įregistruota tais pačiais metais kardinolo Folhaberio kurijoje. Ši Kunigų Sąjunga leido religinės kultūros laikraštį „Naujasis gyvenimas“, kurį redagavo kun. Vyt. Bagdonavičius, ir kunigų pamokslų rinkinį – „Vox Temporis“, kurį redagavo kun. Vyt. Pikturna. Lietuvių Katalikų Kunigų Sąjungos skyriai dar buvo įsteigti Italijoje (Romoje) ir Austrijoje (Insbroke). Romos skyriui vadovavo kun. Vytautas Balčiūnas, Insbroke – kun. Kl. Razminas¹⁰⁸.

Lietuvių religinių ir dorovinių principų laikymasis

Iš 1946 04 15 – 1947 04 15 apžvalgos aiškėja, jog religines pareigas Vokietijos ir Austrijos stovyklose atliko 77–80 proc. asmenų. Kitais metais šis procentas nekito. Praktikuojančių katalikų skaičius priklausė nuo to, kokiose stovyklose žmonės gyveno. Kai kuriose stovyklose buvo įrengtos lietuviškos koplyčios, kai kuriose – žmonėms tekdavo eiti į svetimas bažnyčias. Lietuviškose koplyčiose laikomos mišios buvo lankomos mieliau nei tos, kurios buvo laikomos nelietuviškose bažnyčiose. Taigi kai kuriose stovyklose praktikuojančių katalikų skaičius galėjo siekti ir 85–90 proc.¹⁰⁹ Kalbant jau apie praktikuojančius katalikus, iš 1949 m. religinio ir dorinio lietuvių gyvenimo suvestinės aiškėja, kad šventadieniais bažnyčią lankė 90 proc. katalikų, paprastomis dienomis – 10 proc., velykinės išpažinties ėjo ir komuniją priėmė 100 proc. Toks gausus velykinės išpažinties ėjimas ir komunijos priėmimas aiškintas tuo, jog tarp lietuvių velykinės išpažinties nepriėjimas, komunijos nepriėmimas buvo traktuojamas kaip netikėjimo apraiška. Kas mėnesį komuniją priimdavo 25 proc. žmonių, kasdien – 10 proc. 1949 m. suvestinėse pateikti duomenys apie besimokantį jaunimą byloja, kad 80 proc. mokinių ėjo išpažinties ir komunijos kas mėnuo, 10 proc. – kas savaitė ar dvi ir tik 10 proc. – tris keturis kartus per metus. Tikinčiųjų, tačiau katalikybės nepraktikuojančių mokinių iš 650 apklaustųjų buvo tik du.¹¹⁰ Kalbant apie lietuvius studentus, 85–95 proc.

akademiniio jaunimo buvo praktikuojantys katalikai, kiti abejingi religijos mokymui, tačiau priešingų religijai idėjų neskelbiantys¹¹¹.

Gausų lietuvių pamaldų lankymą rodo pranešimai apie šventines mišias. Gegužės mėnesio mišiose 1947 m. dalyvavo 80 proc. lietuvių.¹¹² Vasario 16 d. proga suorganizuotos mišios buvo taip pat gausiai lankomos. Kaip teigiama pranešime, „[...] maldos tridienienis už tėvynę, neskaitant mažų išimčių, praėjo su dideliu dvasios pakilimu. Nors šalčiai tuo metu labai kliudė rinktis į pamaldas, tačiau per visas tris dienas gausiai dalyvauta rytinėse pamaldose, eita gausiai komunijos, visur susilaikyta nuo pramogų“¹¹³.

Religinio ir dorinio gyvenimo lygiui kelti kiekvienoje lietuvių stovykloje buvo suorganizuotos misijos ir rekolekcijos 1946, 1947, 1948 m. Šis misijų ir rekolekcijų organizavimas davė teigiamų rezultatų: padažnėjo išpažintis ir komunija, labiau susitvarkė šeimų gyvenimas, kilo didesnis susidomėjimas religiniu gyvenimu apskritai¹¹⁴. Misijos, kaip teigiama pranešimuose, buvo gausiai lankomos – susirinkadavo 90–95 proc. stovyklų gyventojų. Misijos mažesnėse stovyklose trukdavo keletą dienų, didesnėse net iki dviejų savaitių. Jų metu buvo stengtasi krikščioniškai sutuokti kuo daugiau porų, kurios iki tol gyvendavo ne krikščioniškoje santuokoje, aplankyti žmones jų gyvenamose vietose ir aiškinti religines tiesas. Rekolekcijos pasitenkindavo tik vakarinėmis konferencijomis, nes buvo sunku suburti dirbančius žmones, tačiau kai kur trukdavo ir tris dienas¹¹⁵.

Kalbant apie religinio ir dorinio gyvenimo blygybes, viena iš didžiausių blygybių buvo „šeimyninio gyvenimo netvarka“¹¹⁶. Iš 1949 m. suvestinės aiškėja, kad civilinėje santuokoje gyveno 259 poros, nesusituokę – 196 poros. Taigi 455 porų gyvenimas neatitiko krikščioniškų principų. Toks porų gyvenimas buvo aiškintas santuokų suirimu dėl karo, kai vyrai nuo žmonių buvo atskirti, bendrų butų abiems lytims stovyklose paskyrimu

ir dėl skaudžių išgyvenimų ir nusivylimų pakrikusia morale. Katalikų bažnyčios pasipiktinimą kėlė pabėgėliais besirūpinančių organizacijų, iš pradžių UNRRA, o vėliau ir IRO valdininkų pozicija nekrikščioniškai situokusių porų atžvilgiu. Nekrikščioniškose santuokose gyvenusias poras minėtų organizacijų valdininkai traktavo kaip vedusias, nepaisydami dvasininkų protestų.

Antroji yda, kuri buvo pastebėta lietuvių – girtavimas. Kaip teigiama religinio ir dorinio gyvenimo suvestinėse, lietuviai į alkoholizmą įklimpdavo dėl sunkių gyvenimo sąlygų, patirtų asmeninių ir šeimyninių tragedijų, nusivylimo.

Trečioji yda – nesantaika. Religinio ir dorinio gyvenimo suvestinių teigimu, šią blygbę išprovokudavo per didelis susigrūdimas į bendras patalpas, materialinių gėrybių stoka ir netinkamas jų paskirstymas, nes šalpos organizacijos nesugebėjo užtikrinti tolygaus šalpos tiekimo, nervinis žmonių išsekimas dėl darbo trūkumo ir nežinios¹¹⁷.

Kaip dar viena yda buvo minima spekuliacija (prekių arba kitų vertybių supirkimas ir perpardavinėjimas, turint tikslą pasipelninti¹¹⁸). Šią blygbę sukeldavo nedarbas, sunkios gyvenimo sąlygos. Kaip teigiama suvestinėse, žmonės stengėsi gelbėtis nuo skurdo ir ligų¹¹⁹.

Tačiau nepaisant religinio ir dorovinio gyvenimo blygybių, to meto spaudoje pasirodydavo pranešimų apie pakankamai aukštą lietuvių moralę: „[...] Okupacinė administracija pastebi patenkinamą lietuvių moralinį lygį, kuris įgalino savo laiku anksčiau ir sargybą nuo lietuvių stovyklų nuimti. Pastebi iniciatyvos, veržlumo, ypačiai dvasiniam kultūriniam interesam“¹²⁰.

Palankiai apie lietuvių religinę ir moralinę būklę atsiliepė Apaštališkasis Vizitatorius Vokietijai vysk. Aloyzas Muench, lankęsis lietuvių Hanau stovykloje 1947 m. birželio 1d. Kaip teigiama pranešime, „Aukštasis svetys atsako, pasidžiaugdamas gražia lietuvių religine dvasia ir nelauktai gražiu jo sutikimu“¹²¹.

Lietuvių moralinę būklę teigiamai apibūdino ir amžininkai, išskirdami kai kurias retais atvejais pasitaikusias blygybes. Šeimos ištis būdavę daugiausia tvarkingos, geras šeimos tradicijas iš Lietuvos atsinešę. Tiesa, gyvenimo sąlygos dorovę saugoti nebuvo palankios, nes buvo tokių atvejų, kai sutuoktinis pasimetęs, vyrai ir žmonos išskirti. Gyveno žmonės vienam kambary po keturias šeimas, lovos tik paklodėm atskirtos, tai jei kokių viengungių atsirasdavo, tai visko būdavo, kartais ir „susimesdavo“. Tiesa, spekuliacijos būdavo, nes iš jos galėjai gerai uždirbti, be to, prekių trūkdavo, tai tuomet pačios palankiausios sąlygos perpardavinėjimu užsiimti. Pavyzdžiui, stovyklos administracija duodavo amerikietišku cigarečių, per savaitę – 10. O jas labai mėgdavo vokiečiai. Jei parduodavai vokiečiams tas cigaretes, tai Vokietiją pervažiuoti už tuos pinigus galėjai. Prasigėrusių taip pat buvo, bet čia tik išimtis, kai žmonės nutautėdavo, viskam abejingi tapdavo, tai taip ir atsitikdavo¹²².

Antroji pateikėja taip pat pažymėjo lietuvių buvus pamaldžius, aukštos moralės, o ydų pasireiškimą traktavo tik kaip kartais pasitaikiusį reiškinį. „Mes eidavom į vokiečių bažnyčią, lietuviai gaudavo tam tikras valandas savo mišioms. Bažnyčia buvo labai gausiai lankoma, daug kas ėjo prie komunijos. Sekmadeniais bažnyčios nelankymas buvo laikomas praktiškai nusikaltimu, todėl visi stengėsi sau tokios gėdos nepadaryti. Kartais organizuotos rekolekcijos, tuomet kunigas sakydavo kalbą, meldavomės, klausydavomės religinio turinio paskaitų. Paprastai jokių didelių blygybių nebuvo. Pasitaikydavo, kad vyrai ir moterys nesantuokoje gyveno. Tačiau žiūrint iš žmogiškos pozicijos, negal jų kaltinti. Šeimos buvo išskirtos, sutuoktiniai palikti Lietuvoj ar kitaip pasimetę. Kai kurios poros tik trumpą laiką be santuokos gyveno, o paskui susituokdavo“¹²³.

Taigi abu pateikėjai lietuvių moralinę būklę įvertino kaip neatitulusią nuo krikščio-

niškųjų principų, išskirdami kartais pasitaikusias blygybes.

Lietuvių išėvių pastoracijos pertvarkymas

1949 m. sausio 1 d. Šv. Sosto valia ir Vokietijos vyskupo Muench įsakymu, Tautinės Delegatūros nustojo veikti. Panaikinta buvo ne tik lietuvių Tautinė Delegatūra, bet ir kitų šalių delegatūros: latvių, estų, vengrų, rumunų, rusų, ukrainiečių, jugoslavų ir čekų¹²⁴. Stovyklų gyvenimas pradėjo nykti, gyventojai emigravo į kitus kraštus, Vokietijos vidaus gyvenimas pradėjo normalizuotis, tai ir sudarė sąlygas bažnytinę administraciją tvarkyti prieškarinėmis formomis. Beje, Tautinės Delegatūros buvo įsteigtos po karo, kai vokiečių ir svetimšalių santykiai buvo labai įtempti, todėl Vokietijoje buvusius svetimšalius katalikus buvo netikslinga pavesti Vokietijos katalikų bažnyčios vyskupų globai. Kai paaiškėjo, kad Vokietijos vyskupai nebuvo neigiamai nusistatę prieš stovyklų gyventojus, tada susiklostė palankios sąlygos bažnytinę administraciją pradėti organizuoti prieškarinėmis formomis¹²⁵.

Lietuvių pastoracijos pertvarkymas buvo atliktas taip, kad lietuvių katalikų reikalai nenukentėtų. Šv. Sostas norėjo, kad Tautinės Delegatūros sudarytas pastoracijos tinklas liktų nepakeistas, kad kultūrinė, socialinė ir karikatyvinė kunigų ir pasauliečių veikla, kiek ji buvo susieta su religiniais ir moraliniais reikalais, liktų buvusio Delegato žinioje¹²⁶. Skirtumas tik tas, kad kan. F. Kapočius neteko Tautinio Delegato titulo ir tiesiogiai pradėjo priklausyti ne Vatikanui, o Vokietijos vyskupams. Tolimesni pastoraciniai nurodymai buvo duodami Vokiečių Vyskupų Konferencijos pirmininko Koelno kardinolo Frigs¹²⁷. Tautinis Delegatas, likdamas savo pareigose, gavo naują titulą – Vyriausias Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytojas¹²⁸.

Kardinolas Frigs pasiūlė visiems Vokietijos vyskupams lietuvių kunigų skyrimo, at-

šaukimo ir priežiūros teisę pavesti buvusiam Tautiniam Delegatui. Be to, buvo pasiūlyta lietuviams kunigams suteikti jurisdikciją ne tik toje vyskupijoje, kur jie gyvena, bet visoje Vokietijoje, kad jie, keldamiesi iš vienos vietos į kitą, neturėtų sunkumų dėl jurisdikcijos gavimo iš vietos vyskupo. Todėl visiems Vokietijos vyskupams buvo išsiuntinėtas bendras lietuvių kunigų sąrašas. Dauguma Vokietijos vyskupų atsakė, kad sutinka su kardinolo Frigs pasiūlymu. Vokietijos vyskupai taip pat sutiko, kad apie lietuvių pastoracijos darbą jiems būtų pranešama viena kartą per metus²⁹.

Išvados

Institucinė lietuvių religinio gyvenimo santvarka susidėjo iš trijų komponentų: Tautinės Delegatūros, tautinių dekanijų ir parapijų. Tautinė Delegatūra neapsiribojo vien tik religiniu lietuvių gyvenimo tvarkymu, bet rūpinosi stovyklų gyventojų tautiškumo išlaikymu, visuomenės telkimu krikščioniškai veiklai, išeivių gyvenimo sąlygų gerinimu.

Tautinės Delegatūros veiklą trikdė jos nesutarimai su vyskupais ir šių abiejų pusių išpainiojimas į dviejų politinių grupių – krikščionių demokratų ir Lietuvių Fronto nesantaiką. Situaciją taip pat paaštrino asmeniniai vyskupų ir Tautinio Delegato konfliktai.

Atgaivintos katalikiškosios akcijos veiklos centru buvo pasirinkta parapija. Tautinio Delegato patvirtintas Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas reglamentavo katalikiškosios akcijos uždavinius ir veiklos priemones. Išleista Bendroji Katalikiškosios Akcijos Darbų Programa Parapijoje rekomendavo katalikiškosios akcijos veiklos kryptis vaikams, jaunimui, vyrams, moterims ir bendrai visiems parapijos nariams.

Tautinis Delegatas, tapęs Vyriausiu Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytoju, susidūrė su problemomis. Kaip teigė pats F. Kapočius savo pokalbio su „Draugo“ korespondentu metu: „Sunkumų ir kliūčių numatau ir ateityje. Emigracijos vyksmui vis intensyvėjant, stovyklos kilnojamos, likusieji jose glaudinami. [...] Žymesniems kultūrininkams išvykstant, kultūrinis darbas krinta. Pramatoma, kad nemaža mūsų tautiečių, daugiausia nepajėgių, liks Vokietijoje, jų religiniais reikalais teks rūpintis ir toliau. O sąlygos bus dar labiau pasunkėjusios.“³⁰

Į katalikiškosios akcijos darbus buvo įtrauktos jaunimo organizacijos – ateitininkai ir skautai. Ateitininkai, būdami katalikiškos krypties organizacija, aktyviai vykdė katalikišką veiklą. Skautų organizacija buvo nekonfesinė, tačiau jos nuostatai derėjo su krikščioniškaisiais principais, o veikla atitiko katalikiškosios akcijos nuostatus.

Lietuviai išeiviai savo asmeniniame gyvenime ir veikloje laikėsi religinių ir dorovinių principų. Ydos, gyvenimas nekrikščioniškoje santuokoje, girtavimas, nesantaika, spekuliacija, nebuvo masinis reiškinys. Visas ydas lėmė ne moralinis nuosmukis, bet dvasinei ir fizinei gerovei netinkamos stovyklų gyvenimo sąlygos, karo padariniai.

Lietuvių išeivių pastoracijos pertvarkymas nepakenkė katalikų dvasiniams reikalams – pastoracijos tinklas liko nepalietas, Tautinis Delegatas toliau ėjo savo pareigas, gavęs Vyriausio Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytojo titulą. Skirtumas buvo tik tas, jog buvusio Tautinio Delegato veikla pradėjo tiesiogiai priklausyti ne nuo Vatikano, o nuo Vokietijos vyskupų.

Nuorodos

1. M. Wyman, *DP: Europe's Displaced Persons, 1945–1951*. London and Toronto, 1998, p. 109.
2. Ten pat, p. 110.
3. D. Kuizininienė, *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m.* Vilnius, 2003, 518 p.; L. Saldukas, *Lietuvių DP (perkeltyjų asmenų) kultūrinis gyvenimas 1945–1950 metais*, (disertacija). Kaunas, 2000, 136 p., R. Misiūnas, *Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba 1945–1952*. Vilnius, 2003, 407 p., M. Wyman, *DP: Europe's Displaced Persons, 1945–1951*. London and Toronto, 1998, 211 p.
4. DP// *Lietuvių enciklopedija*. Boston, t. 4, 1954, p. 152.
5. Dėkoju Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro doktorantei Ilonai Bucinskytei, paskolinusiai man šią archyvinę medžiagą.
6. Dėkoju Snieguolei Jurskytei, paskolinusiai archyvinę medžiagą.
7. *Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui* (sudarė A. Liuima). Vilnius, 1997; L. Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, Roma, t. 1, 1993.
8. Papal Encyclicals Exsul Familia Nazarethana, <http://www.papalencyclicals.net/Pius12/p12exsul.htm>, 24 kovo, 2006.
9. Pasikalbėjimas su Vatikano misijos atstovu // *Žiburiai*, 1945 12 15, nr. 11, p. 1.
10. Ten pat, p. 1.
11. K. V. Zakarauskas, Popiežiaus Pijaus XII vainikavimą minint // *Žiburiai*, 1946 03 09, nr. 10, p. 1.
12. Visiems Vokietijoje ir Austrijoje esantiems lietuviams katalikams kunigams ir tikintiesiems // *Žiburiai*, 1946 04 20, nr. 16, p. 14.
13. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 237.
14. L. Tulaba, *Nuo Dusios iki Tiberio*, Roma, t. 1, 1993, p. 177.
15. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 147.
16. Ten pat, p. 149.
17. Ten pat, p. 149.
18. Ten pat, p. 149–150.
19. Ten pat, p. 150.
20. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 237.
21. Katalikų akcijos atstovų suvažiavimas Scheinfelde // *Naujasis gyvenimas*, 1946 10 31, nr. 17, p. 11.
22. Kunigų studijų dienos // *Žiburiai*, 1946 06 22, nr. 25, p. 6.
23. L. Gižinskas, Lietuviai tremtyje ir bažnyčia // *Naujasis gyvenimas*, 1946 09 29, nr. 15, p. 6.
24. Dekanų suvažiavimas // *Naujasis gyvenimas*, 1948, nr. 3, p. 47.
25. Bažnytinės muzikos studijų dienos // *Naujasis gyvenimas*, 1946 12 15, nr. 19, p. 12.
26. „Der Allgauer“ apie bažnytinės muzikos koncertą Kemptene // *Žiburiai*, 1947 09 13, nr. 37, p. 11.
27. P. Maldeikis, A. Maceina, Lyčių problema, Kirchheim-Teck, 1947 // *Snieguolės Jurskytės asmeninis archyvas*, p. 5–32.
28. P. Kirvelaitis, Dorovė, Kirchheim – Teck, 1948 // *Snieguolės Jurskytės asmeninis archyvas*, p. 5–86.
29. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 238.
30. Lietuvių religinis gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 152.
31. At – kų respublika ant Reino // *Ateitis*, 1947, nr. 1, p. 17–22.
32. Ateitininkų sendraugių sąjungos suvažiavimas // *Žiburiai*, 1948 04 17, nr. 15, p. 1–2.
33. Keturios savaitės stud. ateitininkų stovykloje // *Žiburiai*, 1948 04 03, nr. 14, p. 5.
34. Augsburguro ateitininkų šventė // *Žiburiai*, 1947 10 25, nr. 43, p. 11.
35. Studentų ateitininkų šventė Muenchene // *Žiburiai*, 1947 12 13, nr. 50, p. 8.
36. R. Nasvytytė, Mūsų šventė // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 23.
37. Studijų dienos ir stovyklos // *Aidai*, 1947, nr. 5, p. 239.
38. Moksleivių ateitininkų šventė Schwaebisch-Gmuendėj // *Žiburiai*, 1948 06 05, nr. 22, p. 5.
39. Studentų studijų savaitė ir metinė konferencija // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 21.
40. Studentų ateitininkų žiemos stovykla // *Aidai*, 1949, nr. 22, p. 48.
41. Ateitininkų sendraugių suvažiavimas Augsburguro // *Žiburiai*, 1947 02 01, nr. 5, p. 7.
42. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 238.
43. Atsišaukimas į kunigus // *Naujasis gyvenimas*, 1947, nr. 1, p. 7.
44. Pastoracinė instrukcija nr. 8 // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 82.

45. Pastoracinis laiškas vasario 16 dienos proga // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 131.
46. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 148–149.
47. Šv. Tėvas džiaugiasi lietuvių Delegato darbais // *Naujasis gyvenimas*, 1946 10 15, nr. 16, p. 10.
48. Šv. Sosto Tautinio Delegato Kan. F. Kapočiaus veiklos vieneri metai // *Žiburiai*, 1947 01 25, nr. 4, p. 3.
49. J. Gudonis, Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 239.
50. Ten pat, p. 239.
51. L. Tulaba, Nuo Dusios iki Tiberio, Roma, t. 1, 1993, p. 178.
52. Ten pat, p. 191.
53. Ten pat, p. 201.
54. *Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui*, (sudarė A. Liuima). Vilnius, 1997, p. 31.
55. Zenono Ivinskio laišakai iš DP stovyklos Vokietijoje kunigui Juozui Prunskiui į JAV įvairiais reikalais, VDU ISC, f. 1 ap. 1–7, b. 6852–1998.
56. *Antano Maceinos laišakai prel. Pranciškui Jurui*, (sudarė A. Liuima). Vilnius, 1997, p. 32.
57. Ten pat, p. 34.
58. Autorės pokalbis su Juozu Kojeliu.
59. Autorės pokalbis su monsinjoru Vytautu Kazlausku.
60. Katalikiškoji akcija // *Lietuvių enciklopedija*, Boston, t. 11, 1957, p. 154–155.
61. Katalikų veikla // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 12.
62. Ten pat, p. 5.
63. Ten pat, p. 5.
64. Ten pat, p. 6.
65. Katalikų veikla // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 12.
66. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 51–52.
67. Ten pat, p. 52.
68. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 154.
69. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 52.
70. Religinis lietuvių gyvenimas Voietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 154.
71. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 53.
72. Akcijos Branduoliai // *Auka*, nr. 2, p. 44.
73. Lietuvių Tremtinių Katalikiškosios Akcijos Statutas // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 53.
74. Ten pat, p. 100.
75. Ten pat, p. 101.
76. Bendroji K. A. Darbų Programa Parapijoje // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 47–51.
77. Kronika // *Auka*, 1948, nr. 3, p. 103.
78. Ten pat, p. 100.
79. Ten pat, p. 103.
80. Ten pat, p. 100.
81. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 151–152.
82. Ten pat, p. 156–157.
83. Ateitininkų principai bei pareigos // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 13.
84. Kronika // *Auka*, 1948, nr. 3, p. 107.
85. Mano brangūs ateitininkai // *Ateitis*, 1949, nr. 1, p. 8.
86. Dėmesio! // *Ateitis*, 1950, nr. 1, p. 24.
87. Mes plačiame pasaulyje // *Ateitis*, 1950, nr. 1, p. 23.
88. Mes plačiame pasaulyje // *Ateitis*, 1950, nr. 3, p. 24.
89. Mes plačiame pasaulyje // *Ateitis*, 1950, nr. 6, p. 21.
90. Studentų ateitininkų žiemos stovykla // *Aidai*, 1949, nr. 22, p. 48.
91. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 10.
92. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 157.
93. Ten pat, p. 157.
94. Kronika // *Auka*, 1947, nr. 2, p. 107.
95. Vatikano Tautinės Delegatūros vaidmuo // *Aidai*, 1949, nr. 26, p. 238.
96. Autorės pokalbis su Snieguole Jurskyte.
97. Moksleivių Ateitininkų Sąjungos Vokietijoje Centro Valdybos 1945 m. gruodžio mėn. 1 d. instrukcija, ALKA, SAS žiemos stovyklos ir antrojo visuotinio suvažiavimo Hohenschwangau 1948 m. byla l. 1.
98. L. Saldukas, *Lietuvių DP (perkeltųjų asmenų) kultūrinis gyvenimas 1945–1950 metais*, Kaunas, 2000, p. 64.
99. Skautų vadovui, Kassel, 1947, Snieguolės Jurskytės asmeninis archyvas, p. 66–68.
100. Moksleivių Sąjungos Vokietijoje Centro Valdybos 1946 spalio 14 d. instrukcija nr. 4, ALKA, Moksleivių Ateitininkų Sąjungos Centro Valdybos dokumentacija 1946–1949, l. 154.
101. LKSS „Ateitis“ Visuotinio Atstovų Suvažiavimo 1948 m. kovo 2–5 d. Hohenschwangau draugovių pirmininkų pranešimai, ALKA,

- SAS žiemos stovyklos ir antrojo visuotinio su-
vžiavimo Hohenschwangau 1948 m. byla, l. 15.
102. Autorės pokalbis su Vytautu Kazlausku.
  103. Autorės pokalbis su Snieguole Jurskyte.
  104. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 152.
  105. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 4.
  106. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 152.
  107. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 5.
  108. Kronika // *Auka*, 1948, nr. 3, p. 98.
  109. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 3.
  110. Religinis ir dorinis lietuvių gyvenimas // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 151.
  111. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 11.
  112. Kronika // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 64.
  113. Ten pat, p. 63.
  114. Ten pat, p. 91.
  115. Religinis – moralinis gyvenimas tremtyje // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 8.
  116. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 155.
  117. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 155.
  118. Spekuliacija // *Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija*, t. 10, 1983, p. 338.
  119. Religinis lietuvių gyvenimas Vokietijoje ir Austrijoje // *Auka*, 1949, nr. 4, p. 155.
  120. Dvasinis lietuvių tremtinio veidas // *Aidai*, 1946, nr. 6, p. 84.
  121. Kronika // *Auka*, 1947, nr. 1, p. 57.
  122. Autorės pokalbis su Juozu Kojeliu.
  123. Autorės pokalbis su Snieguole Jurskyte.
  124. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje // *Draugas*, 1949 02 04, nr. 5, p. 4.
  125. Paaiškinimai dėl lietuvių Tautinės Delegatūros uždarymo // *Draugas*, 1949 01 12, nr. 2, p. 6.
  126. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje // *Draugas*, 1949 02 04, p. 4.
  127. St. Devenis, Vatikano radijo pranešimas dėl Tautinių Delegatūrų uždarymo // *Draugas*, 1949 01 21, nr. 3p. 8.
  128. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje // *Draugas*, 1949 02 04, p. 4.
  129. Ten pat, p. 4.
  130. Apie Šv. Sosto Delegatūrą Vokietijoje // *Draugas*, 1949 02 05, nr. 6, p. 4.

Jurgita BLAŽYTĖ

LITHUANIAN RELIGIOUS LIFE IN DP CAMPS, 1945–1950

After World War II about 7 million foreigners ended up in Germany; they had escaped from the Soviet terror or had been forced to work for and/or incarcerated by the Nazis. About 6 million of them returned to their homeland; but another million stayed behind in Germany, Austria, or Italy because they were either unable or unwilling to return. All these people who for one or another reason had left their countries in eastern Europe and ended up in western Europe were collectively called DPs (for displaced persons). Many of

those who took up residence in the so-called DP camps set up by the victorious Western Allies faced difficult conditions; most of the Lithuanian refugees sought solace in their traditional, predominantly Catholic faith. Eventually their religious life blossomed in the form of organized Catholic action by adults and youths; attendance rates at Holy Mass soared; and cultural and organizational activities of a Catholic bent became commonplace. This article reviews the structure, content, and direction of these activities.